

*A Határon Túli Magyar Emlékhelyekért
Alapítvány Nemzetközi Konferenciája
Isaszeg, 2013. március 15. 14 óra
Előadás*

A LENGYEL LÉGIÓ AZ ISASZEGI CSATÁBAN

*Talpra nép, a Tátra megett!
Védni a magyart siessünk;
Menjünk a közellenségégre,
Együtt víjjunk, együtt essünk!
Ha mi vállalat vállhoz vetünk,
Ketten együtt nem veszhetünk.*

Tisztelt Polgármester Úr!
Tisztelt Professor Úr!
Kedves Vendégek!
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az idézet Antoni Langie „**A lengyel légió dala**” című versének első versszaka. A vers Sárosy Gyula fordításában maradt fenn és a Franklin Társulat adta ki Budapesten 1897-ben.

Az 1848/49-es szabadságharcban a magyarok megsegítésére érkező lengyel önkéntesek sorában ott volt Józef Wysocki őrnagy, későbbi tábornok, az 1830-31-es lengyel felkelés egykori tisztje is. Magyarországra érkezését követően Kossuth, illetve a Honvédelmi Bizottmány beleegyezésével egy lengyel önkéntesből álló légiót szervezett. A Lengyel légió katonái haditetteinek emléke aranybetűkkel íródott be a magyar szabadságharc tavaszi hadjáratának krónikájába.

Tisztelt Hallgatóim!

Sokszor érthetetlen számunkra, hogy a lengyelek valójában miért is jöttek Magyarországa és miért harcoltak az 1848/49-es magyar szabadságharcban? Mi volt a lelki háttere ennek a

történelmi ténynek? Az Oroszország, Poroszország és Ausztria által három részre osztott, függetlenségétől és államiságától 150 éven át megfosztott lengyelség miért érezte úgy, hogy csatlakoznia kell a magyarok szabadságharcához, és miért támogatták más népek szabadságtörekvéseit is?

Erre a kérdésre **Adam Mickiewicz**, a világirodalom legismertebb lengyel romantikus költője adja meg a választ „**A lengyel nép és lengyel zarándokság könyvei**” című művében, mely 1832-ben decemberében jelent meg tízezer példányban.

Mickiewicz a világtörténelmi események és a lengyel történelem sajátos elemzéséből bontja ki a lengyelség messianisztikus szerepvállalását, küldetését.

Az 1830/31-es lengyel szabadságharc leverése után a világ előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy **a lengyelség a népek keresztrefeszített Krisztusa**. Szenvedése, áldozata megváltja, felszabadítja a világot. **Krisztus emigrációba került katonái** nem rakhatják hüvelybe kardjukat, mert a tétlenség szellemileg megtébolyítja, erkölcsileg szétrohasztja, nemzetiségileg beolvasztja őket.

A lengyeleknek minden pillanatban készen kell állniuk a nagy háborúra. A világon bárhol próbálják megdönteni a zsarnokságot, nekik ott a helyük a folytatandó küzdelemben.

Mickiewicz szerint tehát a külföldre kényszerült lengyelek nem egyszerűen emigránsok (csúnya magyarországi szóhasználattal: disszidensek), **hanem zarándokok, az egész emberiség és a lengyel szabadság legmagasabbról rendelt katonái.**

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az 1848/49-es szabadságharc idején Magyarországon harcoló lengyel légió tagjai elsősorban nemesi származású fiatal

értelmiségiek, egyetemi hallgatók voltak, s kisebb arányban szerepeltek tagjai között iparosok és polgárok is.

A légió katonái a Lengyel Demokratikus Társaság néven ismert forradalmi demokratikus emigrációs csoport eszmei hatása alatt álltak.

A lengyel demokraták azt remélték, hogy a magyar forradalom lehetőséget nyújt egy nagyszabású felkelés feltételeinek megteremtéséhez Lengyelországban. Abban reménykedtek, hogy a győztes magyar forradalom támogatni fogja őket. A Magyarországon megalakult Lengyel légió jelentette volna azt az erőt, amelyre a jövőbeni lengyel felkelés támaszkodhatott volna. Számukra a Magyarország szabadságáért vívott harc jelentette az első lépést a Lengyelország szabadságáért vívott küzdelemben, s éppen ezért fenntartás nélkül támogatták a magyar forradalmat.

A lengyel légió, amelynek létrehozását a magyar liberálisok csak hosszas huzavona után tették lehetővé, a lengyel demokraták koncepcióját tükrözte. Tagjai nyíltan hirdették republikánus hazafiságukat és minden lehetséges alkalommal tüntetően, hangoztatták eszméiket. A harcok közben még az is előfordult, hogy visszautasították a kitüntetésekkel, mivel azok elfogadását nem tartották igazi republikánushoz méltónak. Mások a visszautasítást nemzeti önérzetükkel magyarázták, mondván, hogy **„a lengyeleknek nincs kitüntetésre szükségük ahhoz, hogy jó katonák legyenek.”**

A lengyel légió katonái a harcban utolérhetetlenek voltak, ahogyan igazi forradalmi katonákhoz illik. Parancsnokaik kiváló tisztek, akik a napóleoni háború vagy az 1831-es felkelés után külföldre menekültek, s a francia katonai akadémiákon tanultak.

Tisztelt Hallgatóim!

A Lengyel légió a tavaszi hadjáratban egy gyalogos zászlóaljából, egy ulánus századból és fél üteg tüzérségből állt. A

gyalogosok parancsnoka **Ignacy Czernik őrnagy**, a lovasságé **Poniński Władysław őrnagy**, a tüzéreké **Bentkowski Władysław hadnagy** volt. Pontos adatok híján a lengyel erőket ebben az időben **650-700 főre** becsülhetjük.

A lengyel légiót a magyar haderő egyik legkiválóbb hadosztályába osztották be. E hadosztály parancsnoka **Józef Wysocki** volt. A hadosztály pedig **Damjanich tábornok III. hadtestéhez** tartozott. A gyalogság és a tüzérség **Kiss Pál alezredes** dandárjához tartozott, az ulánus század viszont **Nagy Sándor ezredes** hadosztálynak része volt.

Damjanich tábornok III. hadtestének soraiban a légió részt vett a szolnoki, a hatvani és a tápióbicskei ütközetekben is és mindenütt kitűnt hősiességével. **Harci útjának következő állomása Isaszeg volt.**

Mint tudjuk **az isaszegi csata április 6-án, nagypénteken** kora délután kezdődött. Miután Klapka tábornok I. hadtestének katonái kitörtek a Királyerdőből, szembe találták magukat az ellenség túlerejével. Az ellenség nyomására a hadtest jobb szárnya kezdett visszaszorulni. Damjanich eközben Kókáról Gödöllő felé menetelt.

A Királyerdőn átvonulva, hogy elterelje az ellenség figyelmét a tervezett támadás irányáról, és gyorsabban tudja mozgatni hadtestét, Damjanich kiválasztott egy hadoszlopot – a lengyel légiót, a 3. zászlóaljat, egy lovasszázadot és egy fél tüzéruteget, - s ezt az erőt az erdei út elágazásánál jobbra küldte. A hadtest fő erői pedig az erdei úton balra vonultak.

Miłkowski állítása szerint a jobboldali hadoszlop, amelynél Damjanich és vezérkara valamint Wysocki is tartózkodott, elérte az erdő szélét és megállt a dombokon. Jobbra, a völgyben gyér fákkal benőtt legelő, valamivel távolabb szemben pedig egy szőlővel borított domb volt. A légiónak állomáshelyéről jó kilátása nyílt az ellenség erőire és a balszárnyon folyó csatára.

Damjanich, arra számítva, hogy jobb szárnyát biztosítja **Gáspár** erős hadteste, elhatározta, hogy megtámadja a **Rákos patak** túlsó partján fekvő dombokat, jobbról megkerüli Isaszeget és így tehermentesíti Klapkát, s vele együttműködve szétveri Jellasich erőit. A tervnek megfelelően a III. hadtest alakulatai megkezdték a levonulást a völgybe. Elsőként **Knézich** balszárnyon lévő hadosztálya ereszkedett le, s tüzérségi csatát kezdett az ellenséggel. Megkezdte a levonulást a dombokról Wysocki eddig tartalékban lévő hadosztálya is. Ekkor következett be az, amire Damjanich nem számított. Gödöllő felől, a szőlőhegyek mögül előbukkantak **Schlick tábornok osztrák csapatai**. A manőver bekerítéssel és megsemmisítéssel fenyegette, az előretolt magyar hadtesteket.

Eközben a magyarok felismerhetetlen alakulatokat láttak közeledni **Gödöllő felől**. Damjanich, még mindig abban a meggyőződésben, hogy ezek Gáspár ezredes katonái, előreküldött egy lovas-szakaszt, nem is annyira felderítés céljából, hanem inkább azért, hogy tájékoztassa az érkezőket a megfelelő vonulási irányról. A lovasszakasszal ment Damjanich egyik törzstisztje, a lengyel **Grochowalski Andrzej százados** is, majd sietve visszatért, s jelentette, hogy az ellenség közeledik. Damjanich környezetében zűrzavar támadt, ő maga pedig állítólag elsápadt és ezt mondta: „Most aztán nem tudom, mit tegyünk”. *Én tudom* – monda **Wysocki** és parancsot adott a lengyel légióknak: *„Hátra arc! Az erdőbe, csatárláncba! Utolsó emberig védeni az erdőt!”* Állítólag hasonló parancsot adott egy másik zászlóaljnak is. **Joachim Szyk** elbeszélése szerint ebben a kritikus helyzetben **Damjanich** így szólt a lengyelekhez: *„Lengyelek! Rátok bízom, hogy tartsátok a csatateret. Fel kell tartóztatnotok az ellenséget Görgy megérkeztéig!”*

Wysocki a rá jellemző szerénységgel azt írja, hogy alig ért hadosztálya a völgybe, amikor a dombon megjelent osztrák tüzérség oldaltűzet nyitott zászlóaljára. Damjanich parancsot adott, hogy húzódjanak vissza az erdő szélére. Wysocki teljesítette a parancsot, s saját zászlóaljával, valamint egy másik

zászlóaljjal együtt, amelyet **Adam Hoszowski százados**, Wysocki segédtszjtje vezetett oda, az utolsó pillanatban szuronypárbajban a nyílt mezőre űzte az ellenséget

A csata elkeseredett volt. A csatárláncban széthúzódott védők tüzet nyitottak a nyílt mező felől támadó császáriakra. A lengyeleket állandó bekerítés fenyegette. A küzdelem több mint **kétezer lépés hosszú** vonalon dúlt. Az osztrákok sűrű támadásai az erdő mélyére szorították a védőket. Ekkor oszlopba fejlődve „**Hurrá!**” kiáltással ellentámadásba lendültek, s az osztrákokat megint visszaszorították az erdőszélre. A gránát- és szuronycsaták sok áldozatot követeltek. Az ellenfelek alig néhány lépés távolságból tüzeltek egymásra. A két ellenfél szemtől szemben állt egymással, egymás mellének szegezték a katonák szuronyaikat, és puskatussal csináltak helyet maguknak a tolongásban. A lengyelek és a magyarok rendszerint győztek a kézitusában.

Miután háromszor is visszavetették az osztrákokat, **Schlick** személyesen jött elkedvetlenedett katonáihoz. Beszédet tartott katonáinak, kitartásra és hősiességre buzdította őket, majd kiadta a parancsot. „**Előre!**”. Rövid tüzérségi támogatás után a három zászlóalj el is indult. Már 300 lépést tettek meg előre, s úgy tűnt, hogy közel vannak a célhoz, azonban támadásuk megtört a védők tüzétől. A magyar és lengyel zászlóaljak gyilkos tüzellel fogadták az osztrák támadásokat, megtörve ezzel az osztrák katonák bátorságát.

A többórás csata, az állandóan ismétlődő támadások, az ellenfél túlereje fizikailag is kimerítette még a leghősiesebb védőket is. Az osztrák zászlóaljak veszedelmesen mélyre nyomultak az erdőben, s már csak néhány száz lépés választotta el őket a magyar lovasság és tüzérség jobb szárnyától. Ekkor Wysocki egy újabb zászlóaljat vetett be. **Szóval és saját példájával** lelkesítette a kimerült katonákat, s utolsó erejüket összeszedve támadásra vezette őket. Ezzel sikerült összezavarni és visszavetni a támadókat.

A lengyel légió elszántan védelmezte állásait, nem vonult vissza, s ezzel megakadályozta, hogy szélesedjék a magyar védelmen ütött rés. Egy időre azonban elszigetelődött, mivel az osztrákok baloldalon be tudták ékelni magukat a védelem soraiba. A kezdődő szürkület csak nehezítette a helyzetet. **A két harcoló fél szétszórt csatárláncai összekeveredtek az erdőben.** Nem lehetett tudni, ki a bajtárs, ki az ellenség, ki a győztes és ki a legyőzött. A katonák körében eluralkodott a kétkedés: körülzárásról kezdenek beszélni és arról, hogy elvesztették az ütközetet. Elhatározzák, hogy az éj leple alatt átverekszik magukat a magyarokhoz. Amikor az Aulich hadtestéhez tartozó **Mihály őrnagy oszlopa** erősítést hozva megérkezett, a lengyelek azt hitték, hogy az ellenség a hátuk mögé került és abba az irányba kezdtek tüzelni. Szerencsére a félreértés hamar tisztázódott. Időközben megérkezett **Wysocki** is és közölte katonáival, hogy **az ütközetet megnyerték**, és ehhez nagymértékben hozzájárult az, hogy a lengyel légió és a magyar zászlóaljok olyan elszántan védelmezték az erdőt.

Joachim Szyc szerint a lengyelek az isaszegi csatában **40 főt**, állományuk 7 %-át veszítették el. A sebesültekről nincsenek adataink, ha azonban feltételezzük, hogy szintén ugyanennyien lehettek, **a légió veszteségei meglehetősen nagyon voltak.**

Tisztelt Hallgatóim!

A kortársak igen értékesnek találták a lengyelek részvételét az isaszegi csatában. Elismeréssel beszélt róluk Damjanich és Klapka. Amikor pedig a csata után **Kossuth Gödöllőn a kastélynál fogadta a katonák díszszemléjét, Wysocki hadosztálya előtt levette a kalapját és fedetlen fővel állt mindaddig, amíg a lengyel katonák el nem vonultak.** A lengyelek úgy érezték, hogy ez a gesztus a magyar forradalom vezérének irántuk tanúsított különleges megbecsülését bizonyítja.

A magyar honvédek és a lengyel légió győzelmének emléke ma is él az isaszegi lakosok emlékezetében:

1972. október 24-én, a Magyar-lengyel Történelmi Napok alkalmával két emléktáblát avattak fel Isaszegen:

Az elsőt a **Polgármesteri Hivatal falán**. A másodikat a **református templom**, "A magyar szabadságtörekvések emléktemploma" homlokzatán. Az emléktáblák Lengyelországban készültek és a lengyel kormány ajándékként **Janusz Wiczorek miniszter** közreműködésével érkeztek Varsóból Isaszegre.

Az isaszegi erdőben a Katona-pallagon, a honvéd sírok közelében, a **Lengyel kapitány sírjára** Turai György helybeli kovácsmester még 1900-ban korabeli kardokból keresztet és szalagot kovácsolt. 1972-ben a Magyar-lengyel Történelmi Napok alkalmával **dr. György Attila** plébános és a római katolikus gyülekezet segítségével új síremléket állítottunk.

Isaszegi lengyel emlékként tartjuk számon Budapesten a **Nemzeti Múzeum kertjében** az Isaszegi Múzeumbarátok Köre és a Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület kezdeményezésére felállított **Wysocki szobrot**. A szobor **Hanna Danilewicz** varsói szobrászművész alkotása. Az emlékmű arra a helyre került, ahonnan 1848. november 26-án, eskütétel után 600 önkéntes lengyel katona "A mi szabadságunkért és a tiétekért" jelszóval harcra indult. A lengyel tábornok emlékművét 1976. november 26-án avatták fel. A szobor talapzatán felsorolták azokat a csatákat, amelyekben a Lengyel légió részt vett. Ezek: **Arad, Szolnok, Hatvan, Tápióbicske, Isaszeg, Vác, Nagysalló, Komárom, Szőreg és Temesvár.**

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Amikor 1849. augusztusában a Lengyel légió elhagyta Magyarországot földjét Wysocki tábornok a Duna menti Orsovában kiáltványt intézett a magyar nemzethez:

"Dowódca Legii polskiej, do narodu węgierskiego!

"A lengyel légió parancsnoka a magyar nemzethez!

Walczyliśmy z wami, wiecie o tym dobrze, nie jako najemnicy, nie dla osobistych widoków, ale w nadziei, że wasze powodzenie i wzięty przez nas w nim udział stanie się podstawą do walki dalszej, która jest nieustającym celem życia naszego: do walki o niepodległość Polski, bez której niepodległość Węgier ani się utrzymać, ani do skutku nie da się doprowadzić.

Veletek harcoltunk, magatok is tudjátok, nem zsoldosok gyanánt, nem személyes vagy önző érdekből, hanem egyedül azon reményben, hogy a ti szabadságtok kivívása, s abban a mi részvételünk alapját képezik a további harcnak, mely életünk szakadatlan célja: harc Lengyelország függetlenségéért, mely nélkül Magyarország függetlensége sem fenn nem tartható, sem célhoz nem vezet.

To wspomnienie o naszym przybyciu do waszej zagrożonej ziemi zachowajcie w szlachetnych sercach waszych!"

Őrizzétek meg nemes szívetekben annak emlékét, hogy eljöttünk veszélyben lévő hazátokba!"

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Befejezésül ismét Antoni Langie A Lengyel légió dala című verséből szeretnék idézni, most az utolsó versszakot. A vers mondanivalója mai is érvényes, mindkét nemzet számára:

*Fel hát nép! A Tátra megett
a fehér sas már felszálla.
Egy a lengyel a magyarral;
a világ őt hadd csodálja!
Együtt kell nekünk küzdenünk,
Szabaddá csak így lehetünk.*

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Felhasznált irodalom:

Szyc: A lengyel légió Magyarországon, Poznan 1850. 34. és 37. oldal.

Wysocki Józef: Emlékiratok, Varsó 1888. 43. oldal.

Miłkowski: Emigrációs portrék, Lvov 1904. 129-130 pont.

Zygmunt Miłkowski: A bölcsőtől az életen át (Krakkó, 1936.)

Włodzimierz Muś: Józef Wysocki a magyarországi hadjáratban 1848-49. Lengyel Kultúra Budapest, 1972.

Zenon Tarnowski: Isaszeg a magyar-lengyel barátság jelképe című cikk a Lengyelország 1973. évi 1. szám

Kovács István: A légió. Kozmosz Könyvek, Budapest, 1989.

Együtt a szabadságért 1848-1849 Wysocki tábornok emlékiratai. Fordította: Kovács István Zrínyi Kiadó Budapest, 1994.

Adam Mickiewicz: A lengyel nép és a lengyel zarándokság könyvei magyar, lengyel és francia nyelven, D. Molnár István előszavával, Kovács István utószavával, Szerkesztette D. Molnár István, Széphalom Könyvműhely Budapest, 1998.

Kovács István: A lengyel légió lexikona, 1848-1849 Budapest 2007. MTA Történettudományi Intézet

Isaszegi Falumúzeum Adattára

Internet